

Camilo
José Cela

Čebelji panj

(Odlomki iz romana)

Ne izgubljam upanja! Naveličala sem se že venomer ponavljati to. Toda samo to je pomembno.

Doña Rosa se sprehaja med mizami svoje kavarne. S široko zadnjico venomer zadeva ob goste. Ta kavarna je ves svet doñe Rose. In tisto okrog nje. Nekateri pravijo, da se doñi Rosi čudno svetijo oči, kadar pride pomlad in

hodijo dekleta naokrog s kratkimi rokavi. Mislim, da so to zgolj čenče. Doña Rosa ne bi za nič na svetu zapravila enega samega beliča. Ne spomladi ne kdaj drugič. Všeč ji je, da zgublja svoje kilograme, medtem ko hodi gor in dol po kavarni. Kadi tobak za dvajset centimov, in sicer samo takrat, kadar je sama. Takrat si privošči tudi kozarček ojena.¹ To je vse, kar popije od jutra do večera. Včasih potem kašlja in se pretirano smehlja. Kadar je dobro razpoložena, séde na pručko v kuhinji in prebira romane ali pa časopise. Zanimajo jo novice, tiste najbolj krvave. Čim bolj krvave so, tem bolj so ji všeč: vse prebavi. Potem jih zasoljene s šalami pripoveduje gostom. Najraje tiste o zločinih na ulici Bordadores. Ali pa one z andaluzijskega vlaka.

– Oče Navarrete, ki je bil prijatelj generala don Miguela Primo de Rivera,² je pokleknil predenj in ga rotil: Za božjo voljo vas prosim, odpustite mojemu sinu. In don Miguel, čeprav je imel zlato srce, mu je odvrnil: Tega ne morem, prijatelj Navarrete. Vaš sin mora plačati za svojo krivdo z garoto.

Kakšne mrhe! razmišlja. Človek bi ga morel dobiti v pesti! Doña Rosa ima pegast obraz in včasih se zdi, da kot kuščar neprestano spreminja barvo svoje kože. Kadar je hudo zamišljena, trga ostruške s svojega obraza, dolge in cevaste. Potem se vrne v resničnost in se znova sprehodi gor in dol po kavarni, se nasmihá gostom s črnkastimi zobmi, polnih nesnage, zlasti tistim, ki jih ne mara.

Don Leonardo Meléndez dolguje šest tisoč durov Segundu Seguri, čistilcu čevljev. Ta daje videz rahitičnega pohabljenca. Leta in leta je hranil

¹ ojena je žganje iz janeža.

² Miguel Primo de Rivera je bil predsednik vlade ob vzpostavitvi diktature 1923.

denar in ga potem posodil donu Leonardu. Vsega. Ta ga je lepo zapravil, kot se njemu spodobi. Don Leonardo je namreč človek brez sramu. Živi od izposojenega, a tega nikdar ne vrača, in od namišljenih poslov, iz katerih tudi navadno nič ne nastane. Vedno se izkaže, da iz njih preprosto nič ni, nič. Nič dobrega in nič slabega. Don Leonardo nosi svetlo kravato, se dišavi z nečim, kar širi poseben vonj daleč naokoli. Zbuja vtis velikega gospoda, sila samozavestnega, samozavestnega in pretkanega. Meni se sicer ne zdi pretkan, res pa je, da njegove manire kažejo na človeka, ki ni nikoli brez cvenka v žepu. Z upniki ravna vzvišeno in ti se mu samo smehljajo, gledajo ga celo s spoštovanjem. Le nekateri razmišljajo, da bi ga prijavi sodišču in ga vsaj osramotili. Stvar je v tem, da mu nihče ne upa podkuriti. Don Leonardu sta najljubši dve stvari: v svoj govor vnaša francoske besede kot na primer *madame* in *rue* in *cravate* in še kaj. Don Leonardo je izobražen človek; to pomeni, da se spozna na dosti stvari. Pogosto igra damo, nikoli pa ne popije kaj drugega kot mlečno kavo. Tistim, ki jih vidi kaditi pri sosednji mizi, reče: Bi lahko dobil cigaretni papirček? Rad bi si namreč zvil cigaretko, pa sem ugotovil, da sem brez papirja. Potem mu oni drugi rečejo: Ne, za take stvari ne zapravljamo denarja. Morda želite že narejeno... Don Leonardo naredi dvoumno kretnjo in se za nekaj trenutkov obotavlja, nato reče: Dobro, jo bom pa pokadil, za spremembo. Meni sicer te niso všeč, a vendarle. Včasih pa mu kdo samo odvrne: Ne, nimam ga, žal vam ne morem ustreči... Potem don Leonardo pač ne kadi.

Gostje so oprti s komolci na marmorne plošče na mizah in opazujejo doño Roso, ki hodi mimo, in je pravzaprav sploh ne vidijo. Tako so zamišljeni v ta svet, v katerem se vse pomalem ponesreči. O tem sploh ne govorijo dosti in tudi razmišljajo ne, vsaj o nepomembnih malenkostih ne. Mnoge od teh marmornih plošč so bile še nedavna navadni nagrobniki. Na njih je še mogoče opaziti vrezane črke. Slep bi jih lahko prebral, če bi podrsal s konci prstov po brazdah: Tu počivajo posmrtni ostanki gospe Esperanza Redondo, ki je umrla v cvetu svoje mladosti. Ali: R. I. P., njegova ekscelenca, gospod D. Romero López Puente, podsekretar ministrstva za razvoj.

Gostje verjamejo, da stvari preminejo, ker jih ne obnavljamo in se jih ne splača obnavljati. Vsak zase razmišlja o ubogih, ljubljenih in priljubljenih stvareh, ki bogatijo in siromašijo naše življenje. Nekateri gostje kažejo videz sanjača, drugi se nenadoma zbude iz neke misli, kot da so se nečesa spomnili. So tudi taki, ki kažejo na obrazu vzgibe živalske hudobije, ljubke in vdane utrujenosti. Z roko gredo prek čela, kot da mirijo pogled, ki je poln grenkobe nemirnega morja. So večeri, ko pogovori počasi ugašajo, od mize do mize, pogovori o pravkar skotenih mačkah, o nakupih, o tistem mrtvem otroku, ki se ga komaj kdo še spominja. O tistem mrtvem otroku, vi ga niste poznali, ki je imel zlatorumene lase in je bil tako igriv, tako zelo mršav. Vedno je nosil džersi in je moral oditi, ko mu je bilo komaj pet let.

Ob večerih utripa srce kavarne kot bolnikovo srce, brez reda. Zrak postaja vse gostejši, vse bolj sivkast. Neki blag dih prešine prostor, kot blisk. Nihče ne ve, od kje prihaja. Dih, poln upanja, ki za trenutek odpre rano v vsaki duši.

Don Jaime Arce ima videz poštenega človeka in kljub temu mu zavračajo menice. Vsi v kavarni to vedo, čeprav se zdi, da ni tako. Don Jaime je v banki zaprosil za posojilo, dali so mu ga in podpisal je nekaj menic. Potem se je zgodilo tisto, kar se mora zgoditi. Lotil se je kupčije, v kateri so ga prevarali, in je ostal brez ficka v žepu. Pokazal je izterjevalcu menice, ta pa je rekel, da jih ne more plačati z njimi. Don Jaime Arce je gotovo pošten človek, toda sreča mu ni naklonjena, zmeraj ima smolo, kar se tiče denarja. Ni ravno preveč prizadeven, to je res. Prav tako je tudi res, da ga sreča ni nikoli še srečala. Drugi brezdelneži, dosti slabši od njega, ki jih nesreča obdari le z nekaj zaušnicami, se izvlečejo že z nekaj cvenka, plačajo z menicami in so prosti. Privoščijo si dober tobak in se vse dneve prevažajo s taksijem. Don Jaime Arce nima take sreče. Vse mu spodleti. Zdaj išče svojo usodo, toda ne uspe mu je srečati. Loti se vsakega opravila, samo da bi se izvlekel, toda nič ne najde primerne, kar bi ga rešilo. Vse dneve presloni v kavarni, z glavo naslonjen na plišasto naslonjalo, in strmi v pozlačen strop. Včasih prav tiho prepeva melodijo iz znane zarzuele³ in si z nogo daje takt. Don Jaime ne misli na svojo smolasto srečo, zares ne, sploh nikoli. Ogleduje ogledala in si govori: Le kdo je izumil ogledala? Potem mirno opazuje, kogarkoli, skoraj nesramno strmi vanj. Ali ima tale ženska otroka? Najbrž je kaka stara sramežljivka. Koliko tuberkuloznih je zdajle v tej kavarni? Don Jaime si zvije cigareto, zadnjo, in si jo prižge. Si kak umetnik ošili svinčnik, tenko, kot iglo, in ga nikdar ne zavrže?

Don Jaime se presede, noga mu je zaspala. Kako je vse to skrivnostno! Ta, ta, ta in tako vse življenje, dneve in noči, vse zime in vsa poletja: srce!

Ženska, ki navadno tiho sedi v kotu kavarne, se mirno odpravi proti biljardnici. Pred mesecem ji je umrl sin. Ime mu je bilo Paco. Sprva so ji razlagali, da gre za paralizo, potem so odkrili meningitis. Trajalo je malo časa, potem je izgubil vsak občutek. O tem so dosti govorili po vseh krajih Leoneja, Stare in Nove Kastilije in celo po Valenciji. Škoda ga je bilo. Pacu se je začelo zdravje slabšati, ko je bil neke zime ves premočen in se je potem prehladil. Ko je bil še otrok. Njegova mati je ostala sama, kajti njen drugi otrok, starejši, je odšel po svetu, menda nekam daleč. Nihče tega ni vedel. Ob večerih ženska zahaja v kavarno doñe Rose, poseda navadno po stopnišču, ki vodi v biljardnico, in ostaja do kasnih ur. Samo da je na

³ zarzuela je španska oblika operete.

toplem. Po smrti njenega sina je doña Rosa zelo dobra z njo. S tistimi, ki žalujejo, je treba biti dober. Tudi drugi jo tolažijo, jo prosijo, naj se vda v svojo usodo, naj bo pogumna, saj bo vse minilo. Doña Rosa navadno pravi, da bi jo potolažila, da je bolje tako, kot je, da ga je Bog vzel k sebi, sicer bi živel prizadet. Ženska jo pogleda z blagim nasmehom in ji odvrne, da je to morda res, če se že tako vzame. Pacovi materi je ime Isabela, doña Isabela Montes, vdova po Suazu. Še zmeraj je čedna. Nosi ponošeno ogrinjalo. Vidi se, da je iz boljše družine. V kavarni zelo spoštujejo njen molk in samo kdaj ob pozni uri kaka ženska prisede k njej in jo vpraša: Kako si? Si se že pobrala? Doña Isabela se nasmehne, a ne reče ničesar. Le kadar je pri volji, dvigne roko in reče: Kakšna trapa si, Fulanita! Navadno pa ne reče ničesar. Ko odhaja, zamahne z roko. Doña Isabela ve, da spada nekam drugam in vsaj to, da je povsem drugačna od njih.

Postarana gospodična glasno zahteva škatlico vžigalic.

– Padilla!

– Že grem, señorita Elvira!

– En triton!¹

Ženska pobrska po torbici, polni ganljivih, nespodobnih starih pisem, in položi 35 sentimov na mizo.

– Hvala.

– Prosim.

Prižge si cigaro in prične spuščati oblake dima, z nekim izgubljenim pogledom. Čez hip gospodična spet zakliče.

– Padilla!

– Že grem, señorita Elvira!

– Si izročila pismo tistemu?

– Sem, señorita.

– Kaj ti je rekel?

– Nič, ni ga bilo doma. Služkinja je rekla, naj ne skrbim, ker ga bo dobil pri večerji.

Señorita Elvira utihne in kadi naprej. Danes je nekam iz sebe, čuti vročico in zdi se ji, da ji vse pleše pred očmi. Señorita Elvira živi pasje življenje, življenje, ki ga ni vredno živeti, če se tako gleda nanj. Ničesar ne počenja, to je res, toda ničesar počenjati ne pomeni, da si ne želi kaj počenjati. Bere romane, hodi v kavarno, kadi cigareto za cigareto in čaka, kaj se bo zgodilo. Slabo je to, da, kar se zgodi, je navadno kot cvetna nedelja in nato skoraj vedno prezir sreče in nezadovoljstvo.

Don José Rodrigues de Madrid je dobil prvo nagrado na tekmovanju

¹ triton je znamka tobaka

v metanju kamnov, zadnje žrebanje je doletelo prav njega. Prijatelji mu govore:

– Ste imeli srečo, a?

Don José odgovori zmeraj z istimi besedami, da se zdi, kot da se jih je naučil na pamet.

– Bah! Osem divjih prašičev.

– No, človek božji, ne zgovarjajte se, saj vas ne bomo za ničesar prosili. Don José je bil pisar na sodišču in zdi se, da ima precej prihrankov. Govorijo, da se je poročil z deklino iz La Manche, ki je kmalu umrla in vse zapustila njemu. On se je potem podvzival prodati vse štiri vinograde in oba oljčna nasada, ki sta bila njena last. Zatrjeval je, da mu podeželski zrak škoduje, škoduje njegovim dihalom in da je pač moral najprej poskrbeti za svoje zdravje.

V kavarni doñe Rose don José vedno zahteva čašico likerčka. Nikoli ne pretirava, noče pa biti eden tistih revežev, ki si naročijo le mlečno kavo. Lastnica ga gleda skoraj s simpatijo prav zaradi njegovega navdušenja za ojen. Ojen je najboljša pijača na svetu. Koristi želodcu, čisti kri in odganja strah pred impotenco. Don José govori precej odkritosrčno. Nekoč, že pred leti, se je sprl z nekim violinistom. To je bilo kmalu po državljanski vojni. Gostje so v glavnem vsi trdili, da je imel prav violinist, toda don José je poklical lastnico in ji rekel: Ali boste sunili v zadnjico tega nespoštljivega nesramneža ali pa ne stopim več v tole kavarno. Doña Rose je seveda potem napodila violinista in nihče ga ni več videl. Gostje, ki so prej menili, da ima prav violinist, so se premislili in nazadnje celo govorili, da je doña Rose storila prav in da je ob takih priložnostih treba uporabiti trdo roko in narediti red pri hiši. S takimi predrznostmi, namreč, sicer bogvedi kje bi se lahko vse skupaj končalo. Gostje, to moramo reči, se prilagodijo na red, so lahko ravnodušni, nekoliko sramežljivi. Če ni reda, se ne dá nič resnega počenjati, kar bi se splečalo – tako so menili ob mizah.

Neki možakar, že v letih, se na ves glas norčuje iz madame Pimentón, ki tudi že ima za seboj pol stoletja.

– Slaboumnica si je domišljala, da me bo dobila. Da, da... Bila je prebrisana! Povabil sem jo na pijačko, in ko je odhajala, se je zadela ob vrata in si razbila obraz. Ja, ja! Kri je tekla, kot bi klali prašiča. Govorila je: ah, la, la, ah, la, la in je odšla in pljuvala kri. Uboga nesrečnica, zmeraj hodi pijana! Krasen prizor, dokler je samo smešen!

Nekateri gostje pri bližnjih mizah ga gledajo s pomilovanjem. Taki gostje se smejejo z nekako blaženostjo v trenutkih, v katerih ne mislijo na nič. Ljudje prikrivajo neumnost, včasih se smejejo, samo v svoji duši čutijo neizmeren odpor, odpor, ki ga komaj zadržujejo. Ubijamo lahko tudi s smešno lažjo. Huje od zločina je, če se kdo dela, kako mu gre dobro. Iz čistega laskanja.

– Vse te žeparje je treba obravnavati kar najbolj strogo. Spodobni

ljudje ne smemo pustiti, da se nam povzpnejo do vratu. Že moj oče je tako govoril! Hočeš grozd? Torej, loti se grozdja! Ja, ja! Najbolj prebrisan se ne bo približal.

Med mizami se znajde debela mačka. Kar žari od nje. Mačka, polna zdravja in zadovoljstva. Malce trebušasta in domišljava mačka. Podrsa se ob nogo neke gospe in gospa se hudo prestraši.

– Vražja mačka! Stran od tod!

Moški, ki pripoveduje neko zgodbo, se od srca smeje.

– Toda, gospa, kaj pa je vam naredila slabega. Uboga mačka!

Kuštrav mladenič tam v kotu spočenja verze. Odsoten je, za nič se ne zmeni. Saj to je edina možnost, da spočenjaš verze, lepe verze. Če se oziraš naokrog, se vse razprši. Z navdihom je kot s slepim metuljem. Prav zaradi slepote je tako lep. Tako bleščoč. Brez tega bi marsičesa ne mogli doumeti.

Mladi pesnik piše daljšo pesem. Njen naslov je Usoda. Dvomi, da mu jo bo uspelo napisati. Namreč dokončati Usodo in se potem o njej pogovarjati z drugimi pesniki, s tistimi bolj izkušenimi. Misli, da ne bo uspel, da bi bilo bolje, če bi se odločil za bolj preprost naslov, manj vznemirljiv, toda bolj skrivnosten. Toda takle naslov, Usoda, je vendarle zelo privlačen. Je bolj... kako bi se izrazil... bolj nedoločen, bolj poetičen. Ker se ne dá določiti, na kaj se nanaša ta usoda. Ali na določeno osebo, na njeno usodo, na usodnost usode, na srečno usodo ali na sinjo usodo ali vijoličasto. Usoda vsebuje toliko vsega, dopušča neizmeren prostor domišljiji, da potem plava v svobodi, razbremenjena vsake določenosti. Mladi pesnik že nekaj mesecev piše to pesem. Napisal je natanko tristo verzov. Vse si je že podrobno zamislil. Tudi naročilnico za prednaročnike. Odločil se je že za vrsto črk (preproste, jasne, klasične črke, ki dajejo vtis umirjenosti, lahko bi rekli tišine). Misli tudi na naklado. Prganja ga samo še dvom, ali naj dá na ovihek natisniti tudi svojo biografijo ali ne.

Doña Rosa ni rahločutna, kot gostje navadno mislijo.

– To, kar vam zdajle govorim, že veste. Že svojega svaka imam čez glavo, kar se tiče potepuhov. Pravi nepridiprav je! Vi ste še zelenec. Me razumete? Zelenec! Naj to zadostuje! Ste že videli prihajati semkaj koga brez vsake kulture, da potem kašlja in stopica kot kak gospodek? Tega jaz ne bom prenašala, to vam prisežem!

Doña Rosa je bila vsa potna pod nosom in po čelu.

– In ti se čудиš, da so o tem pisali v časopisih. Nobenega spoštovanja ni več, nikake spodobnosti! Naj se me spet lotijo, jim že pokažem! Bodo že videli!

Doña Rosa kot hišna miš zapiči svoje oči v Pepeja, starega natarjarja, ki je prišel pred štiridesetimi leti iz Mondoñeda. Za debelimi stekli očal so videti oči doñe Rose kot oči ptiča, ki ga hudo mučijo.

– Kaj zijaš! Bedak! Prav tak si kot tistega dne, ko si prišel. Za take ni Boga. Daj, podvizaj se! Če ne bi bil dedec, bi te že zdavnaj postavila na cesto. Me razumeš?

Doña Rosa se potrepnja po trebuhu in ga spet začne vikati.

– Dajte no, dajte... Vsakemu svoje. Saj veste. Ni nam treba obupati. Doña Rosa dvigne glavo in globoko zavzdihne. Dlačice pod njenim nosom izzivalno vztrepetajo, nekam dostojanstveno, kot tipalke zaljubljenega in ponosnega črička.

V zraku tiči tista skrb, ki se zarije v srce. Srce ne boli, srce samo trpi. Ure in ure, eno celo življenje. Tudi tedaj, kadar tega ne občutimo, kadar si ne znamo razložiti, kaj se dogaja.

Deček temnorjave polti sedi na kolenih gospoda s sivo bradico. Ta podaja dečku koščke švicarskega cvrtja, ki jih namaka v belo kavo. Gospodu je ime don Trinidad Garcia Sobrino in je posojevalec. Don Trinidad je imel zelo razgibano mladost, polno zapletov in negotovosti. Toda brž ko mu je umrl oče, si je rekel: Odslej boš previden, sicer, dragi Trinidad, bo šlo vse po zlu. Lotil se je posla, premišljeno. In je kmalu obogatel. Sen njegovega življenja je bil postati poslanec. Razmišljal je, da sploh ni tako slabo biti eden od petstotih izmed petindvajsetih milijonov. Don Trinidad se je začel dobrikati nekaterim sicer ne zelo pomembnim osebam stranke Gila Roblesa. Tipal je, ali bi mu uspelo, da bi ga izbrali za poslanca. Kraj zanj ne bi bil pomemben. V mislih ni imel nobenega okrožja, ki bi si ga posebej želel. Zapravil je dosti denarja za razne gostije, z njimi si je hotel delati propagando. Ob takih prilikah je zvedel marsikaj novega. Toda kandidature mu niso ponudili. Tudi ga niso povabili na večerjo k voditelju stranke. Don Trinidad je potem doživljal hude duševne krize in se pridružil radikalcem. V tej stranki, tako se mu je vsaj zdelo, mu je kar šlo. Potem pa se je začela državljanska vojna in z njo je bilo konec tisto malega od njegovega sijaja in ne kaj dosti živahnega političnega življenja...

Zdaj je don Trinidad živel umaknjen iz javnega življenja. Sprijaznil se je s tem, da so ga pustili pri miru in mu niso očitali preteklosti. Ves se je posvetil dobičkonosnemu poslu, posojanja na obresti. Ob večerih prihaja z vnučkom v kavarno doñe Rose, naroči švicarsko cvrtje, sedi mirno in tiho, posluša glasbo in bere časopise. Z vsem se strinja.

Doña Rosa se nasloni na mizo in se smehlja.

– Kaj bo novega, Elvira?

– Saj veste, gospa, skoraj nič.

Señorita Elvira potegne iz ust cigaro in narahlo zmaje z glavo. Njena lica so ovenela, veke rdeče in stanjšane.

– Se je tisto uredilo?

– Kaj?

– Tisto...

– Ne, slabo se je izšlo. Z menoj je bil tri dni, potem me je pustil, s stekleničko lepila.

Señorita Elvira se smeje. Doña Rosa upre vanjo svoj pogled, poln zaskrbljenosti.

– Ljudje so brez vesti, draga moja!

– Duše! Kaj hočeš?

Doña Rosa se skloni še bliže, skoraj k ušesu.

– Zakaj se ne spravite z don Pablom?

– Ker se nočem. Imam svoj ponos, doña Rosa.

– Trapasto! Vsak od nas ima svoje probleme! Toda to, kar vam rečem, Elvira, saj veste, da sem vam zmeraj hotela samo dobro, je to, da bi vam z don Pablom šlo dobro.

– Ne preveč dobro. Onè je zelo zahteven. Poleg tega je zelo slinast. Navsezadnje ga celo sovražim. Kaj hočete. Upira se mi.

Doña Rosa spremeni svoj ton, postane bolj sladka, bolj prepričljiva.

– Morali bi biti bolj potrpežljivi, Elvira. Vi ste še otrok!

– Mislite?

Señorita Elvira pljune pod mizo in si z robom obleke obriše usta.

Bogati tiskar, ime mu je Vega, don Mario de la Vega, kadi ogromno cigaro, kot za reklamo. Nekdo pri sosednji mizi se ob tem celo zabava.

– Dobro cigaro kadite, prijatelj!

Vega mu odvrne, ne da bi ga pogledal, nekam vzvišeno:

– Da, ni slaba, stane me en duro.

Pri drugi mizi se neki rahitik smeje, rad bi rekel: kaj pa je to za vas! Pa si tega ne upa. Sram ga je namesto njega. Pogleda tiskarja, se blagohotno nasmehne in reče:

– Samo en duro, zdi se mi, da stane več.

– Sploh ne, en duro in napitnina. Jaz sem s tem zadovoljen.

– Že mogoče.

– Prijatelj! Ne verjamem, da moraš biti madridski župan, da si lahko privoščiš tako cigaro.

– Župan ravno ne. Toda saj veste, jaz bi jih ne hotel kaditi in tudi mnogi od teh, ki so zdajle tu v tej kavarni, prav tako ne.

– Hočete eno?

– Prijatelj...!

Vega se zasmije, skoraj žal mu je, da je sploh kaj znil.

– Pa še vi tako garajte kot jaz.

Tiskar bruhne v smeh, nekam nenavadno. Rahitik pri mizi poleg se neha smejati. Zardi in zdi se mu, da ga je rdečica zalila prav do ušes, da ga je v očeh začelo skeleti. Nagne se vstran, da vidi, če ga vsa kavarna ne gleda. Morda si samo domišlja, da ga vsi gledajo.

Medtem se don Pablo, ubožec, ki vse vidi narobe, smeje in vse to razlaga madame Pimentón. Señorita Elvira odvrže ogorek na tla in ga pohodi. Señorito Elviro od časa do časa prime, da se obnaša kot princesa.

– Kaj hudega pa vam je naredila mačka? Muca, muca, jej, jej...!

Don Pablo opazuje gospo.

– Morali bi vedeti, kako pametne so mačke! Pametnejše so od nekaterih ljudi. Vse razumejo. Muca, muca, na, na...!

Mačka se umakne in se napoti proti kuhinji, ne da bi se ozrla.

– Poznam prijatelja, premožen človek je. Zelo vpliven. Ima perzijsko mačko. Streže Sultanu. Pravi čudežni otrok je.

– Da?

– Saj verjamate! Rečete: Sultan! In mačka začne mahati s svojim prekrasnim repom, podobnim pernatemu omelu. Ji rečete: Sultan! Glejte in že gre k Sultanu kot kakšen veličasten kavalir. Imenitno hodi in ima dlako kot svila. Mislim, da ni dosti takih mačk. Nekaj takega je kot vojvoda Alba med navadnimi ljudmi. Moj prijatelj jo ima tako rad kot svojega sina. Res pa je tudi, da se pusti ta mačka ljubkovati.

Don Pablo se sprehodi s pogledom po kavarni in se sreča s pogledom señorite Elvire. Don Pablo pomežikne in že umakne pogled.

– In kako so mačke ljubke. Ste že opazili, kako so ljubke? Ko si pridobite njihovo naklonjenost, je ne izgubite do konca življenja. Don Pablo malo pokašlja, potem spregovori resno in važno.

– Po njih bi se morali zgledovati nekateri ljudje!

– Prav zares!

Don Pablo globoko zavzdihne. Zadovoljen je. Prav zares, morali bi se zgledovati itd. Nekaj takega začne tveziti.

Natakar Pepe se brez besed vrne v svoj kotic, se z eno roko nasloni na naslonjalo stola in se ogleduje v ogledalu. Kot da tam vidi nekaj tujega. Opazuje svoje čelo, čisto od blizu, potem se ogleda od zadaj, od obeh strani.

– Tej čarovnici bom že pokazal, kar ji gre! Svinja! Lisjaška strina! Pepe je človek, ki hitro vzame stvari v svoje roke. Zadostuje mu, da mu kdo kaj prišepne, česar bi se ne upal reči naglas.

– Oderuhinja! Kobila! Živi od kruha revežev!

Pepe ima rad krepke stavke, kadar je slabe volje. Potem se počasi unese in nazadnje na vse pozabi.

Dva dečka, stara štiri ali pet let, se igrata vlak. Brez prave vneme. Med mizami se drvita po vsej kavarni. Ko drvita v eno smer, je eden lokomotiva in drugi vagon. Ko se vračata, zamenjata vlogi. Neutrudno, kar naprej in naprej. Zdaj v to, zdaj v drugo smer. Dečka sta dosledna. Čeprav je igra dolgočasna, kot je dolgočasno vse, kar počenjajo v tej kavarni. Ko pa sta se dečka odločila za zabavo, jemljeta stvar resno.

Tako ves večer uprizarjata vožnjo z vlakom. Kar bo, pa bo. Če njima

ne bo uspelo, kdo bo kriv za to? Počenjata pač to, kar je sploh mogoče tukaj počenjati.

Pepe ju opazuje, nato njima reče nekaj v nekakšni kastilščini. Pepe jo govori že skoraj pol stoletja, odkar je prišel v Madrid. Toda misli v galješčini in misli prevaja v kastilščino.

Otroka pa se igrata naprej. Brez vere, brez upanja, neusmiljeno. Kot da hočeta za vsako ceno izpolniti neko kruto nalogo.

Doña Rosa se zaplete v pogovor v kuhinji.

– Koliko unč si vrgel proč, Gabriel?

– Dve, gospa.

– Ga vidiš! Ni ga, ki bi kaj takega zmogel! Potem pa še tisti zakon o štrajkih, sveta Devica! Ti nisem dovolj jasno rekla, da ne porabi več kot unčo in pol. Z vami se ne spleča govoriti po špansko, kratko in malo, me nočete razumeti.

Doña Rosa zavzdihne in gre spet v napad. Diha kot lokomotiva, sopiha. V prsih ji nekaj škriplje.

– In če se don Pablu zdi, da je vse jasno, naj nekam odide s tisto svojo gospo! Kjer mu bo bolje. Bomo že videli! Dobro, da vsega tega ne vedo gostje! Si prepričan, da ne? Če vam ni všeč, kar pojdite! Vaša gospa je kača, ne mara me.

Gabriel jo hoče pomiriti, kot vedno.

– Slišali vas bodo, gospa.

– Naj me slišijo, če hočejo. Vem pa to, da si je ta bedak upal odsloviti Elviro, tega angela. Hotela mu je samo ugajati, nič drugega. Premetenec je. Treba je videti, kot je rekla moja mati, naj počiva v miru!

– Boste že nehali?

– Boš že vedel, kaj moraš storiti in kaj mora napraviti pošten moški pri zdravi pameti, če ni falot. Kakor hočeš, saj veš, kaj ti ustreza.

Padilla, prodajalec tobaka, se pogovarja z novim gostom, ki kupi cel zavojček tobaka.

– Je vedna taka?

– Vedno, toda po srcu ni slaba, je vzkipljiva, toda potem je vse dobro.

– Tistemu natararju je rekla, da je bedak.

– Bežite no, to ni pomembno. Včasih nas zmerja s pedri, rdečkarji.

Novi gost ni mogel razumeti vsega tega, kar je pravkar videl.

– In vi ste čisto mirni?

– Da, gospod, mi smo tako mirni.

Novi gost skomigne.

– Dobro, dobro...

Prodajalec tobaka se spet odpravi po salonu. Gost se nekam zamisli.

– Ne vem, kdo bi lahko bil večji podlež, tale umazani sedež ali ta igra podležev. Bolje bi bilo zanjo, da je razumna, lahko ji nekega dne vse vrnejo, z batinami. Zdaj si ne drznejo. Imajo jo za mater, toda saj vidim. Bedak, zgini! Tat, nesrečnik! Očarljivi so! Da, gospod, mi smo mirni. Saj verjamem.

Gost kar naprej kadi. Ime mu je Mauricio Segovia in je telefonist. Vse to govorim, ker bo najbrž kmalu odšel. Star je približno osemintrideset ali štirideset let. Je rdečkaste polti, pegastega obraza. Živi daleč nekje pri Atochi. V ta lokal zaide po naključju. Kadar sledi kaki deklini. Ne more se odločiti, da bi ji kaj rekel, in se zarije za prvi portal.

Segundo, čistilec, kliče na ves glas po kavarni:

– Gospod Suárez, ki prav tako ni stalni gost, vstane s svojega mesta in gre k telefonu. Hodi zibaje se, ne v nogah, z zgornjim delom telesa. Nosi obleko, narejeno po zadnji modi, svetle barve, na nosu mu čepijo ščipalniki. Ima kakih petdeset let in kaže, da je zobozdravnik ali frizer. Če si ga dobro ogledamo, bi lahko rekli, da je morda trgovski potnik s kemičnimi sredstvi. Gospod Soárez daje vtis silno zaposlenega človeka, menda je eden tistih, ki hkrati rečejo: En ekspreso, pokličite mi taksi! Ti gospodje so tako zaposleni, da se dajo pri frizerju obriti, si urediti roke, ostriči lase, očistiti čevlje, obenem pa tam preberejo še časopis. Včasih, ko se poslavljajo od kakega prijatelja, mu naročijo: Od te do te ure bom v kavarni, večer bom preživel s svakom. Po telefonu dajejo navodila: Zdajle odhajam, ker moram opraviti še nekatere važne zadeve. Na takih ljudeh se takoj vidi, da so uspešni, da radi ukazujejo.

Po telefonu gospod Suárez govori tiho, uglaseno, z nekim vijoličnim glasom, afektirano. Suknjič mu je malce kratek, hlače tesne, kot kakega bikoborca.

– Si ti?

– ...

– Nesramnica, huje kot nesramnica.

– ...

– Da ... Da ... Dobro, kot se tebi zdi.

– ...

– Adijo.

– ...

– Je, je! Ti samo o svojih problemih. Adijo, golobček.

Gospod Suárez se vrne na svoje mesto. Smehlja se in drhteče ziblje. Plača kavo, zahteva taksi, in ko ta pride, vstane in gre. Gre vzvišeno kot kak rimski gladiator, kipeč od zadovoljstva, žareč od užitka. Nekateri gostje so mu s pogledi sledili do nihajnih vrat. Brez dvoma so ljudje, ki zbujejo več pozornosti kot drugi. Prepoznamo jih po zvezdici na čelu.

Eden od gostov, oprt s komolcem na naslonjalo, saj veste, drsa z roko po čelu – ima žalosten in trpek pogled, zaskrbljen – govori z natakarjem. Poskuša se smehljati z neko milino. Kot zapuščen otrok je, ki prosi vode pri kaki obcestni hiši.

Natakakar zmajuje in pokliče redarja.

Luis, redar, se potem odpravi k lastnici.

– Pepe pravi, da onile gospod noče plačati.

– Naj uredi, kot hoče. To je njegova stvar. Naj prebrska žepe in konec besedi.

Lastnica si poravna očala in gleda.

– Kateri je?

– Tisti, tamle, ki nosi očala, povezana z žico.

– Lepa reč, kakšen oné. Ta je pa dobra! S takim obrazom! Poslušaj, in zakaj noče plačati?

– Stvar je v tem . . . Pravi, da je prišel brez denarja.

– Seveda, manjka mu en duro. Preveč je takih klatežev v tej deželi.

Redar, ne da bi pogledal doña Roso v oči, spregovori s tenkim glasom:

– Pravi, kadar bo imel denar, bo prišel plačat.

Besede, ki prihajajo iz ust doñe Rose, zvenijo nekam medeninasto.

– Tako vsi rečejo in potem to napravi samo eden od stotih. Ko te sreča, te ne pozna. Ni govora! Reci Pepeju: Previdno naj ga vrže ven, tam zunaj naj mu doda tri krepke brce. Da si nas bo še zapomnil. Redar odide, brž ko doña Rosa spet spregovori:

– Slišiš! Reci Pepeju, naj si zapomni ta obraz!

– Da, señorita.

Doña Rosa nekaj trenutkov še postane in opazuje prizor. Luis pristopi s svojimi lonci k Pepeju in reče čisto na uho:

– To je vse. Zaradi mene bo že Bog poskrbel!

Pepe se približa gostu, ta se dvigne nekam lenivo. Je majhen, bolehen, slaboten, očala ima zvezana z žico. Nosi ponošen, umazan suknjič. Pokrije se s sivim zmečkanim klobukom, ki ima zamaščen trak, pod pazduho tišči knjigo, zavito v časopisni papir.

– Če hočete, vam pustim knjigo.

– Ne. Zgini in ne jezi me.

Človek gre k vratom, Pepe za njim. Oba zgineta ven. Zunaj je hladno, zato ljudje hodijo mimo s precejšnjo naglico. Prodajalci večernih časopisov kriče na ves glas. Tramvaj se žalostno, nesrečno spušča navzdol po ulici Funecarral.

Ta človek ni kdorsibodi, ni eden od mnogih, prostak, vsakdanji človek. Levo nadlaht ima tetovirano, na licu brazgotino. Končal je svoj študij in prevaja nekaj iz francoščine. Pozorno je spremljal intelektualno in literarno vrenje in je objavil že nekaj feljtonov v El Sol. Piše ultraistično poezijo, sicer pa je poročen z neko Švicarko.

Čistilec čevljev se pogovarja z don Leonardom. Don Leonardo mu pripoveduje:

– Mi, Melendézi, stara rodovina, smo v svaštvo z žilavimi kastilskimi družinami. Nekoč smo bili lastniki življenj in posestev. Danes pa, saj vidite, je našega le nekaj malega na sredi *rue*.

Segundo Segura zelo spoštuje don Leonarda. Njega, ki ga je obral za vse njegove prihranke, vseeno občuduje in mu je nekam zvest. Danes je don Leonardo posebej zgovoren in čistilec to izkorišča in se suka okoli njega kot nasukan petelin. Nedvomno so dnevi, ko ima več sreče, sicer don Leonardo na kratko opravi z njim. Ob takih nesrečnih dnevnihi se mu čistilec približa zelo ponižno in pohlevno.

– Kaj pravite?

Don Leonardo mu ne odgovori. Čistilca to ne prizadene in še naprej sili vanj.

– Mrzel dan imamo!

– Da.

Potem se čistilec zareži. Srečen je, da je spet dobil stik z njim, rade volje bi mu dal še preostalih šest tisoč durov.

– Hočete, da se vam blestijo?

Čistilec poklekne in don Leonardo, ki ga običajno ni niti pogledal, mu prijazno stegne nogo in jo položi na podstavek za čiščenje čevljev.

Toda danes ne, danes je don Leonardo zadovoljen. Najbrž se mu je posrečilo nekaj, kar je že dalj časa načrtoval, nekaj nedoločnega.

– Nekdaj, oh, mon Dieu, kdorkoli od nas se je pojavil na borzi, ni nihče ne kupoval ne prodajal, dokler ni odkril, kaj počenjamo mi.

– To bi rad videl! Eh?

Don Leonardo napravi dvoumno kretnjo z ustnico in z roko nariše nekaj v zrak.

– Imate morda cigaretni papir? – reče nekemu pri sosednji mizi – rad bi malo pokadil, pa sem ugotovil, da sem trenutno brez papirja . . . Čistilec je tiho in se dela, kot da ne ve, za kaj gre. Ve, kaj je njegova dolžnost.

Doña Rosa se približa Elvirini mizi. Elvira je opazovala prizor z natakarnjem in gostom, ki ni mogel plačati kave.

– Ste videli, Elvira?

Señorita Elvira za trenutek molči.

– Ubogi dečko. Morda ves dan ni imel ničesar v ustih, doña Rosa.

– Ste tudi vi romantik? Nasedli smo, res! Prisegam vam, z nežno dušo se ne dá ničesar zaslužiti. Takile te zlorabijo!

Elvira ne ve, kaj naj reče. Reva je zelo čustvena, trudi se, da ne bi umrla od lakote, vsaj ne prehitro. Nikoli ni vedela, kaj naj počne, obenem pa še lepa ni. Doma, še kot otrok, je bila deležna samo prezira in je bila vsem v nadlego. Elvira je bila iz Burgosa, hčerka Fidela Hernándezza, ki je bil najprej kar ugleden meščan. Potem pa je umoril svojo ženo Eudoso

s čevljarškim šilom in so ga obsodili na smrt. Z garoto ga je leta 1909 umoril Gregorio Mayoral. Nazadnje je rekel: Če bi ji v juho nasul praška, bi še Bog tega ne vedel! Ko je Elvira osirotela, je bila stara dvanajst let in je odšla v Villalón k svoji babici. Ta se je preživljala od darov, namenjenih svetemu Antonu, ki je bil farni patron. Stara reva je živela zelo skromno, in ko so ji umorili sina, je postajala vse drobnejša in je kmalu umrla. Elviro so druge dekline v kraju zasmehovale, kazale so ji sramotilni steber in ji govorile: Prav na takem je stal tvoj oče, ostudnica! Elvira tega ni mogla več prenašati in je nekega dne zginila z nekim Asturijcem, ki je po prošenjih prodajal sladke mandeljne. Z njim se je dve dolgi leti potepala. Pa jo je neprestano tepel, da je bila že vsa polomljena. Nekega dne, v Orensi, ga je poslala k vrugu in je šla za varuhinjo v Pelonovo hišo, na ulici Villar. Tam je spoznala hčerko Marrace. Njena mati je bila prodajalka z drvni. Imela je tri hčerke in vse tri so bile pocestnice. Od zdaj je bilo Elvirno življenje vrtinčasto. Recimo tako.

Reva je zagrenjena, a ne pretirano. Poleg tega ni hudobna, morda malce plaha, toda ponosna.

Don Jaime Arce se dolgočasi od brezdelja, gleda v strop in razmišlja o ničevosti tega sveta. Dvigne glavo z naslonjala in razlaga gospe, ki ji je umrl sin in zdaj gleda na dnu polžastih stopnic do biljardnice, kako teče mimo življenje:

– Laži . . . Slaba organizacija . . . Tudi slabosti, ne zanikam. Verjemite mi, da jih ni več. Banke poslušajo z napakami in uradniki s svojo marljivostjo, s svojo naglico narede vse, da organizirajo svojo zmedo, ki je potem nihče ne razume.

Don Jaime potem napravi kretnjo, ki naj bi pomenila resignacijo.

– Potem pride, kar pride: protesti, direndaj in čistka.

Don Jaime Arce govori počasi, varčno, nekam svečano. Pazi na vsako kretnjo in pazi, da se mu besede rojevajo počasi, kot da se jih bo dalo gledati, meriti, premisliti njih učinek. Ne manjka jim določene iskrenosti.

Gospa, ki ji je umrl sin, daje nasprotno videz trape, ki ne zna reči ene same besede. Poslušá, odpre oči zelo čudno, nenavadno, kot da to dela zaradi tega, da ne bi zaspala, ne pa zaradi tega, ker želi pozorno poslušati.

– To je vse, gospa, in vse drugo, saj razumete, kaj vam hočem reči, vse drugo so laži.

Don Jaime Arce je človek, ki zelo lepo govori, čeprav včasih stavek nenadoma preseka z besedami, ki so nenavadne in v njegovem stilu. Gospa ga gleda in ne reče nič. Samo glavo premakne, malo naprej in malo nazaj, z neko kretnjo, ki tudi nima nobenega pomena.

– In zdaj, saj veste, vidi se na ustih ljudi! Ko bi se moja mati vrnila v življenje!

Gospa, vdova po Sanzu, doña Isabela Montéz, ker je šel don Jaime že tako daleč, prične razmišljati o svojem pokojnem možu, kdaj ga je spoznala,

bilo ji je triindvajset let, on je bil urejen, iskren, nosil je brke. Dih blaženosti jo je spreletel, malo ji je zmedel glavo in doña Isabela se je nasmehnila, zelo previdno, samo za hip. Potem se je spomnila ubogega Paquita, obraza bedaka, ki ga je pustil na njem meningitis, in se je nenadoma razžalostila. Don Jaime Arce je tudi odprl oči, da bi s tem dal poseben poudarek tistim besedam o vrnitvi njegove matere, se je zazrl v doña Isabelo in ji rekel, ustrežljivo:

- Se slabo počutite, gospa? Nekam blede ste.
- Ne, sploh ne. Hvala lepa.
- Oba sta imela podobne misli.

Don Pablo nehote pogleduje señorito Elviro. Čeprav se je že vse končalo, ne more pozabiti tistih dni, ki sta jih prebila skupaj. Ona je bila čedna, dobra, vdana, prikupna. Na zunaj se je don Pablo delal, da jo prezira, in ji je rekel svinjska teta in počestnica, toda v njem je bilo drugače. Don Pablo je, ko se je raznežil, govoril s tihim glasom: Ne gre za seks, za srce gre. Potem pa jo je začel pozabljeni in bi jo mirne duše pustil umreti od lakote in gobavosti. Tak je bil don Pablo.

- Slišite, Luis, kaj pa se je zgodilo s tistim mladeničem?
- Nič, don Pablo, ni se mu dalo plačati kave, ki si jo je naročil.
- Morali bi mi reči. Bil je videti dober fant.
- Na nikogar se ne moreš zanesti. Ljudje so brez predsodkov.

Doña Pura, Pablova žena, pravi:

– Jasno, da so brez predsodkov. To je res. To je težko prepoznati. Svet bi moral delati tako, kot mu ukazuje Bog. Ni res, Luis?

– Že mogoče, gospa.

– Seveda. Potem bi ne bilo dvomov. Ta, ki dela, naj si le privošči kavo in švicarsko cvrtje po mili volji, toda oni, ki ne dela... Poglejte! Ta, ki ne dela, si ne zasluži usmiljenja. Tudi drugi ne živimo od zraka. Doña Pura je zelo zadovoljna s svojo razlago. Zares se ji je posrečilo. Don Pablo se spet ozre proti gospe, ki se je prestrašila zaradi mačke. – Za take vrste ljudi, ki ne plačajo kave, si je treba pometi oko, dobro pometi. Nikoli ne vemo, s kom imamo opravka. Ta, ki ga nazadnje vržejo ven na cesto, je lahko genialno bitje, zares genialno, kot recimo Cervantes ali Isaac Peral, ne pa kak nov premetenec. Jaz bi mu plačal kavo. Kaj pa to pomeni zame, ena kava več ali manj.

– Jasno.

Don Pablo se smeje, kot kdo, ki se mu nenadoma razkrije, da misli prav.

– Njega niste imeli za kako iracionalno bitje. Iracionalna bitja so bolj poštena in nikoli ne varajo. Plemenita mucka, kot je tale, ki je vas prestrašila, je božje bitje, ki se hoče samo igrati, nič drugega. Don Pablu se je razlezel nasmeh blaženosti po obrazu. Ko bi ji lahko odprl prsi, bi tam našel črno srce, splozko kot riba.

Čez nekaj trenutkov se Pepe vrne. Lastnica stoji z nogami široko narazen, roke tišči v žepih predpasnika, ramena potiska nekam nazaj. S suhim, prasketajočim glasom pokliče:

– Pridi sem!

Pepe se ji skoraj ne upa pogledati v oči.

– Kaj želite?

– Si ga?

– Da, gospa.

– Koliko jih je dobil?

– Dve.

Lastnica zavije z očmi pod očali, da roke iz žepov in gre z njimi čez obraz, kjer so bili sledovi riževe moke.

– Kam si mu jih dal?

– Kamor je naneslo, po nogah.

– Dobro si opravil! Ta si bo zapomnil! Drugič si ne bo upal krasti denarja poštenim ljudem!

Doña Rosa je živa podoba maščevanja nad lačnimi, z debelimi rokami, naslonjenimi na trebuh, napet kot vinski meh. Nesramnost! Psi! Njeni prsti so videti kot klobase, svetleče se od razkošja luči. Pepe se z vdanim pogledom oddalji od gospodarice. Pravzaprav ima mirno vest, čeprav se tega ne zaveda.

Don José Rodriguez de Madrid se pogovarja s prijateljema, ki igrata damo.

– Saj vidita, osem durov, osem pasjih durov. Pa naj rečejo ljudje, kar hočejo. Eden od igralcev se mu nasmehne.

– Manj vreden kot kamen, don José!

– Duša. Malo manj! Kam pa prideš z osmimi duri?

– Človek božji! Res, z osmimi duri se ne da kaj prida narediti.

– To je res, po vsem tem lahko to rečem. Prislужil pa si si jih brez prevelikega truda.

Violinist, ki so ga nagnali na cesto, se je z osmimi duri preživel osem dni. Jedel je malo, to je res, kadal ni, razen če so mu kaj ponudili, toda uspelo mu je preživeti se cel teden z osmimi duri. Zares, nekateri bi se preživeli tudi z manj.

Señorita Elvira pokliče prodajalca tobaka.

– Padilla!

– Že grem, señorita Elvira!

– Daj mi dva zavojčka, ti jih plačam jutri.

– Že v redu.

Padilla vzame tri zavojčke in jih položi na mizo.

– Eden je za kasneje, saj veste, da imate pri meni kredit.

Prodajalec se elegantno nasmehne. Tudi señorita Elvira se nasmehne.

– Poslušaj, bi lahko naročil nekaj Mercariu?

– Seveda.

– Reci mu, naj zaigrajo Luisa Fernanda, prosim.

Prodajalec odide s počasnim korakom proti podiju za igralce. Neki gospod, ki se za trenutek spogleda z Elviro, se odloči, da jo bo ogovoril.

– Zarzuele so lepe, kajne, señorita?

Señorita Elvira se strinja. Gospod se opogumi. Njen odgovor je razumel kot znamenje naklonjenosti.

– Vse so tako čustvene, kajne?

Señorita Elvira zavije z očmi. Gospod nadaljuje s še večjo vnemo.

– Imate radi gledališče?

– Da, zanimivo je . . .

Gospod se smehlja, kot bi proslavljal pomemben dogodek. Malo pokašlja, potem ponudi señoriti Elviri ogenj in nadaljuje:

– Jasno, jasno. In kino, vam je všeč kino?

– Včasih.

Gospod se hudo trudi in je od tega že ves rdeč, po celem obrazu.

– Tiste mračne dvorane, kakšne se vam zde?

Señorita Elvira hoče biti vzvišena in nezaupljiva.

– Jaz grem v kino samo zaradi filma.

Gospod ji takoj odvrne.

– Seveda, jasno, saj jaz tudi. Mislil sem na zaljubljene mlade parčke. Vsi smo bili nekoč mladi . . .! Poslušajte, señorita, opazil sem, da kadite. Meni je to všeč. Prav je, da tudi ženske kadijo. Pravzaprav, kaj pa je v tem slabega? Najbolje je, da vsak živi tako, kot se njemu zdi. Kaj menite? To vam govorim, če mi dovolite (zdajle moram oditi, se mi mudi, saj se bova še kdaj videla in kaj poklepetala), če mi dovolite, zelo me bo veselilo, ako vam ponudim zavojček tobaka. Gospod govori hitro, nekam prestrašeno. Señorita Elvira mu odgovarja malce prezirljivo, tako kot govori tisti, ki ima stvar v svojih rokah.

– Dobro, zakaj pa ne, če želite!

Gospod pokliče prodajalca tobaka, kupi zavojček in ga izroči señoriti z nasmehom, s takim, kot ga je sploh zmogel. Obleče plašč, vzame klobuk in odide.

Prej pa še reče:

– Dobro, señorita, me je veselilo. Seonicio Maestre. Na vsak način sva lahko dobra prijatelja.

Lastnica pokliče glavnega natarjarja. Ime mu je López, Consorcio López in je doma iz Tomellosa, iz province Ciudad Real, iz lepega in bogatega mesteca. López je mlad moški, čeden, zelo prikupen, ima velike roke in ozko čelo. Rad lenuhari in slabo voljo doñe Rose zlahka prezre. To strino, reče ponavadi, je najbolje pustiti, da govori, kolikor se ji hoče, dokler se ne utruji. Consorcio López je praktičen filozof. Res je tudi, da se mu ta filozofija dobro obrestuje. Nekoč, v Tomellosu, malo preden je odšel

v Madrid, pred desetimi ali dvanajstimi leti, mu je rekel brat njegove zaročenke, ki ji je naredil dvojčka in je ni hotel vzeti: Ali se boš poročil z njo ali pa te bom kastriral. Te bom že kdaj dobil v roke. López ni hotel postati skopljenec in je lepo sédel na vlak in se odpravil v Madrid. Zadeva se je pomalem pozabila. Consorcio pa je zmeraj nosil v denarnici dve fotografiji dvojčkov: eno, ko sta oba naga v košari, in drugo, ko sta pri prvem obhajilu. Poslala mu jih je njegova nekdanja zaročenka Marijuta Renero, zdaj že gospa Guitierrez.

Doña Rosa, kof rečeno, pokliče glavnega.

- López!
- Že grem, señorita!
- Koliko vermuta še imamo?
- Trenutno kar dovolj.
- In janeža?
- Toliko, toliko. Nekaj stvari zmanjkuje.
- Torej, naj pijejo kaj drugega! Zdaj si ne bom delala stroškov. Nisem pri volji! Naj zadostuje to, kar imamo. Slišite, ste kupili tisto?
- Sladkor?
- Da.
- Po petinštirideset?
- Da, hoteli so po petdeset, potem so spustili navzdol.
- Dobro, saj veš: Ne recite dvakrat Bog! Me razumete?
- Da, señorita.

Mladi pesnik grize svinčnik, pogleduje na strop. Je pesnik, ki ustvarja verze z idejo. Ta večer že ima idejo. Zdaj mu samo manjkajo soglasniki. Nekaj jih je že napisal na papir. Zdaj išče besedo, ki bi se rimala z besedo reka.

- Opazuje me neumna želva, neka školjka neumnega človeka. Deklica s sinjimi očmi... Seveda bi rad bil močan, zelo močan. S sinjimi očmi... Umetniško delo človeka ubija ali pa človek ubija umetniško delo. Tista s svetlimi očmi...! Umreti, umreti! Za zmeraj. In zapustiti drobno knjigo pesmi. Kako lepo je to, kako lepo...

Mladi pesnik je bel, zelo bel in ima dve rozeti pod očmi, dve majhni rozeti.

- Deklica s sinjimi očmi... Reka, reka, reka. S sinjimi in lepimi očmi... Reka, reka, reka. Reka s svetlimi očmi. S svetlimi lasmi. Samovolja.

Ukrotiti njeno samovoljo. Deklica sinjih oči... Z radostjo prestrašiti njeno samovoljo. Deklica sinjih oči. In zdaj moja samovolja, nedotaknjena... Deklica sinjih oči... Okreniti obraz k blagemu poletju. Deklica sinjih oči... Deklica z očmi... Kakšne oči ima deklica... Požeti žitno polje... Deklica... Ima deklica oči...?

Mladenič opazi, da se kavarna počasi prazni.

Malo se opoteka, kot otrok, ki ima morsko bolezen, in čuti, kako se vročica vzpenja do sencà.

– Nekoga srečam... Morda svojo mater... Da. Poletje, poletje... Neki moški se skloni nad golo žensko... Kakšen tip, ne... Torej mu bom rekel... Nikoli...! Svet, svet... Da, ljubeč, zelo ljubeč je...!

Ob mizi v ozadju kavarne se upokojenki, oblečeni precej smešno, pogovarjata o glasbenikih.

– On je pravi umetnik, poslušam ga z velikim užitkom. Že moj pokojni Ramón mi je govoril o njem. Bog mu daj večni mir in pokoj! Rekel je: Bodi pozorna, kako prisloni violino k licu. Življenje je treba poznati: če bi ta fant imel kakega dobrotnika, bi veliko dosegel.

Doña Matilde je vsa prevzeta. Debela in umazana ženska je, pa zelo zahtevna. Smrdi in ima trebuh, kot bi ga napolnili z vodo.

– Pravi umetnik je, velik umetnik.

– Da, prav zares: že ves dan sem se veselila tele ure. Mislim, da je resničen umetnik. Ko on igra, tako kot zna samo on, valček iz Vesele vdove, se počutim nebeško.

Doña Asunción ima obraz podoben vdani ovci.

– Res, to je bila drugačna glasba, bolj fina, kajne, bolj čustvena. Doña Matilde ima sina, ki hoče postati zvezdnik, živi v Valenciji. Doña Asunción ima dve hčerki: ena je poročena z nekim uradnikom na ministrstvu za javna dela, ime mu je Miguel Cantereras in rad pije, druga pa je še samska, živi pa z njenim srednješolskim profesorjem.

Posojevalec briše z robcem otroku usta. Oči se mu svetijo od neke posebne prijaznosti in čeprav ni bogve kako čeden, je njegova zunanost dovolj prijetna. Otrok si je zaželel dvojno mlečno kavo in švicarsko cvrtje. Don Trinidad Garcia Sobrina rad sedi mirno, brez kakršnega razmišljanja. Je miren človek, urejen, hoče živeti brez vznemirjanja. Njegov vnuk pa je cigansko mršav in nemiren. Nosi čepico s cofom, dokolenke. Razvajen otrok je.

– Je kaj narobe, otrok? Se ne počutiš dobro?

Mladi pesnik ne odgovori. Strmi s široko odprtimi očmi nekam stran, poln čudenja, kot da je nem. Na čelo mu pada pramen las. Don Trinidad posadi otroka na zofo in prime pesnika za rame.

– Ste bolni?

Gostje so se začeli ozirati. Pesnik se čudno zasmije, prisiljeno.

– Slišite, pomagajte mi ga dvigniti. Saj vidite, da mu je slabo. Pesnikove noge so brez moči in telo mu sili pod mizo.

– Pomagajte, jaz sam ne zmorem.

Ljudje vstanejo. Doña Rosa gleda od prodajalnega pulta.

Fant zleze pod mizo in ob tem udari s čelom ob mizo.

– Nesimo ga na zrak, omedlel je.

Medtem ko don Trinidad z drugimi gosti odnese pesnika na hodnik, da bo tam prišel k zavesti, se njegov vnuk loti cvrtja, ki je ostal na mizi.

Vonj tekočine, ki so jo pesniku pomolili pod nos, mu je vrnil zavest. Omedlevico ima menda. Pesnik se z glavo naslanja na zid, se smehlja, blaženo, ne da bi se zavedal, da je v sebi srečen.

Don Trinidad se vrne k mizi.

– Mu je že bolje?

– Da, nič hudega ni bilo, samo omedlevica.

Señorita Elvira ne vrne zavojčka prodajalcu.

– Ta drugi je zate.

– Hvala. Ste imeli srečo, eh?

– Ph! Malenkost . . .

Padila je nekega dne rekla Elvirinemu ljubimcu, da je kozel, in Elviri je bilo zelo nerodno. Od takrat bolj ceni prodajalca.

Don Leoncia Maestreja bi bil skoraj podrl tramvaj.

– Osel!

– Osel ste vi, nesrečnik! Na kaj pa mislite?

Don Leoncia Maestre je mislil na Elviro.

– Je mrha, velika mrha! To verjamem! Zdi se fina. Ne, spridenka pa ni! To ve vsakdo. Vsako življenje je kot roman. Kaže, da je iz družine, v kateri so se dosti prepirali. Zdaj bo delala v kaki pisarni, morda pri sindikatu. Ima žalostne in nežne poteze. Morda potrebuje dosti nežnosti, da bi jo kdo razvajal, ves dan mislil samo nanjo.

Don Leonciju Maestru je srce kar poskakovalo pod srajco.

– Jutri se vrnem. Da, ne da bi se obotavljal. Če ostane, bo to dobro znamenje, če ne . . . jo poiščem!

Don Leoncio Maestre si je odvihal ovratnik plašča in dvakrat veselo poskočil.

– Elvira, señorita Elvira. Lepo ime je to. Upam, da je bila vesela zavojčka tobaka. Vsakič, ko bo kadila, se me bo spomnila. Jutri ji spet povem svoje ime. Leoncio Maestre. Ona si bo izmislila zame kako posebej ljubkovalno ime. Leo. Oncio. Oncete.

Don Leoncio se je odpravil v bar, da si kupi cigaro. Malo stran od prodajalnega pulta je pri mizi sedela ženska in se mu je nasmihala. Don Leoncio ji je obrnil hrbet. Če bi sprejel ta nasmeh, bi to bila izdaja, izdal bi Elviro, prvič.

– Ne, Elvire, Elvire ne. Skromen in dober človek sem.

Ženska, ki je sedela na okroglem stolu, ga je prek ramen ogovorila.

– Bi mi dali ogenj, prijateljček?

Don Leoncio ji dá ogenj, roka se mu narahlo trese. Plača in gre.

– Elvira . . . Elvira . . .

Doña Rosa, potem ko opravi vse drugo, vpraša natakarkarja:

– Ste prinesli kavo igralcem?

– Ne.

– Napravite to, zdijo se mi nekam medli. Mrhe lene!

Igralci na podiju igrajo zadnje takte Luisa Fernanda, tisti del, ki se glasi: Majhno hišico imam

tam pri gozdu

moje Estremadure.

Malo prej so igrali intermezzo iz zarzuele. Šopek vrtnic za madridski praznik.

Doña Rosa stopi k njim.

– Sem že rekla Macariju, naj vam prinese kavo.

– Hvala, doña Rosa.

– Prosim. Saj me poznate, beseda in dosti. Tako je pri meni.

– Vemo, doña Rosa.

– Prav.

Violinist, ki ima velike volovske oči, si zvija cigareto, usta guba zaničevalno.

– Tudi vam jo bodo prinesli, Seoane.

– Dobro.

Seoaneju se obraz razvedri. Potem doña Rosa še vpraša natakarkarja:

– In tisti fant?

– Peljali so ga na zrak. Nič hudega ni bilo.

Vega, tiskar, ponudi tobačnico gostu pri mizi poleg.

– Dajte, zvijte si cigareto. Meni ne gre slabo. Vsega se lotim.

Ta pri sosednji mizi se smehlja kot učenec pred svojim učiteljem, nekam zmedeno, ne da bi se tega zavedal.

– To je dobro!

– Jasno, prijatelj. Delati je treba in ne misliti na kaj drugega. Saj vidite, vsak večer si lahko privoščim cigareto in kak kozarček.

Ta pri mizi poleg napravi z glavo kretnjo, ki bi ji težko našli pomen.

– In če vam rečem, da bi rad delal, a nimam kaj delati?

– Dajte no! Kdor hoče delati, potrebuje samo dobro voljo. Vi jo gotovo imate in hočete delati?

– To je res.

– In zakaj ne greste prenašat kovčke na postajo?

– Ne bi zmoget tega. V dveh dneh bi bilo po meni. Nisem sposoben za fizično delo. Nisem študiral za to.

– In kaj vam to pomaga!

– Imate prav, zelo malo.

– Vam, prijatelj, se dogaja prav isto kot mnogim, ki prihajajo v tole kavarno. Roke imate v žepu. Potem pa se zgrudijo kot tisti fant, ki so ga nesli ven.

Fant mu vrne tobačnico, ne oporeka mu.

– Hvala.

– Je že v redu. Ste res študirali!

– Da, gospod, tretjo stopnjo imam.

– Dobro. Lahko vam ponudim nekaj, kar ne bo samo začasno, da preživite čas, ko stojite v vrsti. Želite delati?

– Da, gospod. Rekel sem vam že.

– Prav. Obiščite me jutri. Vzemite tole vizitko. Pridite jutri malo pred dvanajsto ali pa okrog pol dvanajste. Če želite, vas vzamem za korektorja. Davi sem enega vrgel na cesto. Bil je brez predsodkov.

Señorita Elvira skrivaj pogleduje don Pabla. Don Pablo pojasnjuje mladeniču pri sosednji mizi poleg.:

– Soda je dobra, sploh ne škoduje. Seveda vam je zdravnik ne predpiše, ker se mu to ne zdi potrebno.

Mladenič se strinja, čeprav ga ne poslušja zbrano, ves čas namreč pogleduje na nekoliko razgaljena kolena señorite Elvire.

– Ne glejte tja, ne slepite se. Povedal vam bom, ne spleča se zapletati z njo.

Dona Pura, gospa don Pabla, se pogovarja s prijateljico, ta je debela, vsa obložena z nakitom, z zobotrebem si čisti zobe.

– Naveličala sem se že ponavljati to. Dokler bodo na svetu ženske in moški, ne bo konca tega direndaja. Moški je ogenj in ženska . . . zato gredo vse stvari tako naprej. To, kar sem vam govorila o ploščadi 49, je čista resnica. Ne vem, kje se bo to končalo.

Debela gospa raztreseno potisne zobotrebec med zobe.

– Da, tudi meni se zdi, da manjka poštenja. To je zaradi kopaljšč, prej tega ni bilo . . . Zdaj nekomu predstavite hčerko, ta ji da roko in potem ves dan tiščita skupaj. Prej kot bi si mislil, zgrabi za tisto, kar ni njegovo. Ne res? Ko bi vsaj vedeli, kdaj bo stegnil svojo roko?

– Dejansko!

– Mislim, da je tudi kino kriv za marsikaj . . . To, da vrtijo po ves dan filme v tistih temačnih dvoranah, ne more prinesiti kaj dobrega.

– Jaz prav tako mislim, doña María. Več morale, izgubljam se!

Doña Rosa se vrne, da bi spet navezala pogovor.

– Pravzaprav, če vas boli želodec, zakaj mi ne rečete za sodo? Sem vam jo že kdaj odklonila? Človek bi si mislil, da ne znate govoriti. Doña Rosa s svojim kričavim glasom preglasi vsak pogovor v kavarni.

– Lopez! Lopez! Pošlji sodo violinistu!

Lopez pusti lonce na mizi in prinese na pladnju pol kozarca vode, žličko in sodo.

– Si že pospravil pladnje za čaj?

– Tako mi je bilo rečeno, señorita.

– Daj, daj, postavi semle in pojdi!

Lopez postavi vse skupaj na klavir in odide. Seoane zajame z žličko prah, nagne glavo nazaj, odpre usta... in že je notri. Potem malo požveči, kot da bi jedel orehe, in spi je požirek vode.

– Hvala, doña Rosa.

– Vidite, prijatelj. Kako malo je treba, da smo vzgojeni. Vas boli želodec, jaz vam pošljem sodo in smo spet prijatelji! Tu smo zato, da si pomagamo drug drugemu. Če je kaj narobe, smo si sami krivi. Tako je življenje!

Otroka, ki se igrata vlak, se za trenutek umirita. Neki gospod jima dopoveduje, da nista dobro vzgojena in bi se morala lepše obnašati. Otroka, ki ne vesta, kam bi z rokami, ga čudno gledata. Starejši, Barnabé, misli na svojega soseda, ki je skoraj enako star, ime mu je Chus. Drugi, manjši, Paquito, pa na gospoda, ki mu smrdi iz ust.

– Vam pa smrdi iz ust po gnilem.

Barnabéju gre na smeh ob ljubkem prizoru, ki se je pripetil Chusu z njegovim stricem.

– Chus, ti si pujssek, ne menjaš spodnjih hlačk, ko imaš v njih golobčka. Te ni sram.

Barnabé se smeje. Gospod se razjezi.

– Ne, strina, ni me sram. Tudi oče ima golobčka.

Vsi so se do onemoglosti nasmejali.

Paquito za trenutek nekaj razmišlja.

– Ne, temu gospodu ne smrdi iz ust po gnilem. Diši mu po ohrovtu in po švicu. Če bi bil jaz ta gospod, bi si postavil jadrnico v nos. Potem bi govoril kot moja sestrična Emilia – gua, gua – ki ji morajo operirati grlo. Mama pravi, če ji ga ne operirajo, ji bo obraz postal bebast, kot je zdaj, ko spi z odprtimi usti. Lahko pa ob operaciji umre. Potem jo bodo položili v belo krsto. V belo zato, ker še nima velikih prsi in ne nosi čevljev z visokimi petami.

– Gre tale ura prav, Padilla?

– Da, señorita Elvira.

– Mi daste ogenj? Zgodaj je še.

Prodajalec tobaka ponudi señoriti Elviri ogenj.

– Nekam zadovoljni se zdite nocoj, señorita.

– Se vam res zdi tako?

– No, ja, tako se mi zdi. Nocoj ste precej bolj živahni kot druge večere.

– Ph! Včasih ima človek od kislega grozdja sladek obraz.

Señorita Elvira je videti slaba, nekam boleha, zlobna. Reva ne je zadosi in kako naj bo potem krepostna.

Ženska, ki ji je umrl sin, reče:

– Dobro, odhajam.

Don Jaime Arce ob teh besedah spoštljivo vstane.

– Srečno, gospa. Na svidenje jutri, če Bog da!

Gospa odrine stol.

– Zbogom. Še naprej vam želim lep večer.

– Tudi jaz vam, gospa!

Doña Montez, vdova po Sanzu, hodi kot kraljica. V svojem ponošenem ogrinjalu se zdi kot obubožana bogata kurtizana, ki je živela kot škržat brez pomisli na svojo starost. Prečka kavarno in tiho izgine za vrati. Ljudje ji slede s pogledi, brezbriznimi, brez občudovanja ali zavisti ali naklonjenosti ali nezaupanja ali dobrohotnosti.

Don Jaime Arce ne misli več na ogledala ne na stari sramežljivki in ne na jetičnike, ki se zatekajo v to kavarno (približno deset procentov) ne na ostrilce za svinčnike ne na krvni obtok. Don Jaime Arce čuti, da ga ta zadnja večerna ura preplavlja z nekim omamljujočim vonjem.

– Koliko je sedem krat pet? Osemindvajset. In šest krat devet? Petinštirideset. In devet na kvadrat? Kje izvira Ebro? V Reninosi, v provinci Santander. Dobro.

Don Jaime se smehlja. Zadovoljen je s tem preizkusom. Ugasne ogorak in ponavlja:

– Ataúlfo, Sigerik, Walia, Teodorik, Turismund... Česa ni vedel ta bedak? Ta bedak je mladi pesnik, ki odhaja, bled ko stena.

– Poletje razpada v vodah...

Stara ura z zlatobleščečo se številčnico udari pol desetih. Uro je prinesel doñi Rosi neki vetrnjaški plemič iz Pariza. Menda mu je bilo ime Santiago. Umrl je zelo mlad, za jetiko. V Escorialu. Uro je nekega dne položil na prodajni pult, za spomin na čas, ki ga je preživel v tej kavarni. Semkaj je hodil na tople obede, dokler je še mogel. Tako je življenje! V pol ure se kavarna počasi izprazni. Kot se nenadoma izprazni človekov spomin.

Izbral in prevedel Ciril Bergles